

АРХЕОЛОГІЯ НА
ОКУПОВАНИХ
ТЕРИТОРІЯХ

→ 2

СТАНОВИЩЕ В КРИМУ НАПЕ-
РЕДОДНІ ОКУПАЦІЇ НІМЕЦЬ-
КИМИ ВІЙСЬКАМИ У 1918 Р.

→ 6

**КРИМСЬКА
СВІТЛИЦЯ**

ЗАГАЛЬНОДЕРЖАВНА
УКРАЇНСЬКА
ГАЗЕТА

№ 25-26
червень 2019

літературно-художня, публіцистична

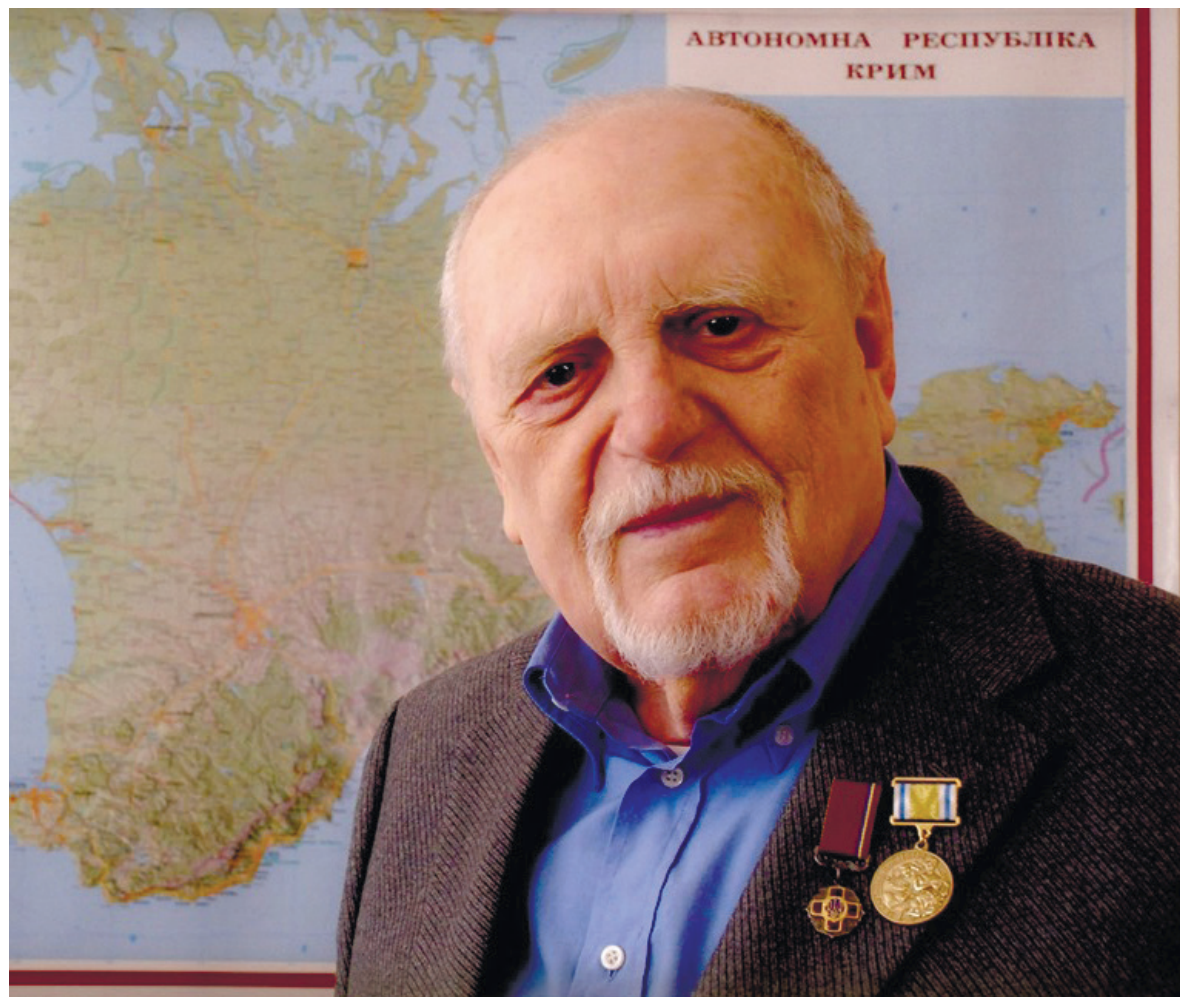
ОЛЕКСАНДР МУРАТОВ: «НЕНАЦІОНАЛЬНИХ АВТОНОМІЙ НЕ БУВАЄ»

ІНТЕРВ'Ю

Приводом для зустрічі з відомим українським кінорежисером, художником і письменником кримськотатарського походження Олександром Муратовим стала виставка його художніх робіт «Мій Крим». «Мій Крим» – це ціла збірка колажів на кримську тематику з творів кримськотатарських художників, особистих світлин, малюнків, спогадів і сімейних фото. Виставка відбулася у червні 2019 року в Українському фонді культури, що на вулиці Липській у Києві.

Мій Крим» — не лише назва виставки Олександра Муратова, а й особистий досвід режисера, кримчанина та українця за походженням. Найбільш сильні роботи, представлені на виставці, стосуються саме найтрагічніших елементів кримської історії — окупації, депортації, програшу автентичної кримської демократії Номана Челебіджихана.

Муратов повертає нас саме до історії, до пам'яті про Крим. Він

чітко розділяє питання існування різних народів на території півострова і, власне, — саму історію. Народи змінюються, а історія може й забуватися. У світі, де керує прогрес, дуже легко будь-якому народу втратити історичний досвід, перетворившись просто на медійну кар-

тинку. Тому особливу увагу заслуговують колажі, де ми бачимо відродження національного духу кримськотатарського народу наприкінці 1980-х.

Політика, ідентичність, пам'ять — це питання, які так чи інакше не можна відсувати кудись на задвірки свідомості, а розумію-

чи глибину коренів нашої землі, потрібно спільно конструювати нове — краще майбутнє.

— Пане Олександр, щиро вітаю Вас з цією виставкою. Які відгуки Ви почули від людей на ній?

— Пане Олександр, щиро вітаю Вас з цією виставкою. Які відгуки Ви почули від людей на ній?

— Для мене важливо, що стільки людей прийшло і подивилося

виставку. І йдуть, і йдуть... Знаєте, деякі записи в книзі відгуків мене дуже розчлюють. Зворушило, що Рустем Емінов був на цій виставці — ось висять копії його робіт. Я використав у колажі його роботи, мені вони дуже подобаються. Шкода, що нема Асана Бараша, я його особисто добре знав, він малював усі заставки для титрів у кожній новелі «Татарського триптиху».

— Ваша виставка відкрилася трохи пізніше від дати Дня пам'яті геноциду кримськотатарського народу, отже, Ви дивилися на цей сюжет як хто: філософ, мислитель, художник, людина, громадянин... кримський татарин на чверть? Я знаю, Ви знімали один з Ваших фільмів у Чечні...

— Про депортацію чеченців я так і не зняв фільм — тоді почалась війна, я через два дні мав розпочати зйомки, саме на Новий рік. Це було страшно, цей наступ, прийшли росіяни. Думав, що ядерна війна почалася. Я якраз був у центрі міста, в готелі «Кавказ». Опитував там старих чеченців. Чеченці плакали, і я плакав.

Я знаю про своїх родичів, яких депортували з Карасубазара, і близько до серця все сприймаю. І річ не в тому — на чверть чи не на чверть я кримський татарин... Просто все це — жахлива історія.

→ 3

КАЛЕНДАР

КНЯЗЬ ОЛЕКСАНДР ДАБІЖА: ЛІТОПИСЕЦЬ УКРАЇНИ, ПОХОВАНИЙ У ЯЛТІ

→

7

АРХЕОЛОГІЯ НА ОКУПОВАНИХ ТЕРИТОРІЯХ

НА ЧАСІ

16 травня 2019 р. в Археологічному музеї ІА НАНУ в рамках Всеукраїнського фестивалю науки відбувся відкритий семінар «Археологія на окупованих територіях та у зонах збройних конфліктів». Семінар був організований ВГО «Спілка археологів України» та Інститутом археології НАН України, інформаційна підтримка – Секція археології і давнього мистецтва ІСОМ України.

Розкопки проводила Кримська експедиція Інституту археології РАН у районі проходження траси «Таврида»

У семінарі взяли участь співробітники Інституту археології НАНУ, Інституту історії України НАНУ, кафедри археології КНУ ім. Шевченка, кафедри археології Національного університету «Києво-Могилянська академія», представництва президента України, департаменту культури КМДА, Норвезького інституту в Римі, КУ ім. Грінченка, архіву м. Маріуполь, НДІ українознавства МОН, Луганської ОДА, Києво-Печерського заповідника, Вишгородського заповідника, Інституту держави та права ім. Корецького НАНУ, Національного музею ім. Шевченка, КНУКіМ, Національного музею ім. Ханенків, Кримського інституту стратегічних досліджень, Київського НДІ судових експертиз, Харківського НДІ судових експертиз, Національного музею історії України, представники ЗМІ.

За результатами заслуховування та обговорення доповідей, члени ВГО «Спілка археологів України», яка об'єднує більшість професійних археологів нашої країни, співробітники Інституту археології НАН України як провідної державної наукової установи у сфері дослідження археологічної спадщини та інші учасники семінару дійшли таких висновків, які одногласно були зазначені у відповідній резолюції:

– Військова агресія проти України та окупація частини українських територій створює великі загрози для археологічної спадщини України і вже спричинила непоправну шкоду цій спадщині.

Знайдений під Севастополем пізньоскіфський могильник II-IV ст. нашої ери

– Питання культурної спадщини є одним з ключових у контексті політики України щодо протидії гібридній агресії Росії, повернення та реінтеграції окупованих територій.

– Культурна спадщина України, що перебуває в зоні збройного конфлікту та на окупованих територіях, охороняється нормами міжнародного гуманітарного права та законами України. На сторону окупанта покладається низка обов'язків щодо збереження підконтрольної йому культурної спадщини України. Україною у процесі відбиття агресії та підвищення своєї обороноздатності не завжди, навіть там, де це не суперечить обставинам воєнної необхідності, вживаються всі необхідні заходи для забезпечення національної археологічної та культурної спадщини.

– Наразі вбачається необхідним вжиття комплексу заходів міжнародно-правового, законодавчого,

політико-дипломатичного та організаційного характеру з метою збереження культурної спадщини на тимчасово окупованих територіях України та в зоні проведення бойових дій, передусім:

1. Україна має приєднатися до таких сучасних міжнародних інструментів охорони культурної спадщини, як Другий протокол (1999 р.) до Гаазької конвенції 1954 р. про захист культурних цінностей у випадку збройного конфлікту, Конвенція УНІД-РУА 1995 р. про викрадені або незаконно вивезені культурні цінності та нова Конвенція Ради Європи про правопорушення, пов'язані з культурними цінностями (Нікосія, 2017 р.). Основні норми і принципи цих документів, а також супутніх ним рекомендацій мають як за буквою, так і за духом бути імplementовані до законодавства України.

2. Слід усіма можливими способами забезпечити взяття об'єктів

культурної спадщини, які перебувають на тимчасово окупованих територіях, на державний та міжнародний облік, а також докладне картографування всіх об'єктів археології на підконтрольній Україні території в зоні, наближеній до проведення воєнних дій.

3. На виконання зобов'язань, взятих на себе Україною згідно зі ст. 7 Гаазької конвенції 1954 р. про захист культурних цінностей у випадку збройного конфлікту, в Збройних Силах України має бути створено спеціальний підрозділ, уповноважений на захист культурних цінностей у зоні проведення Операції об'єднаних сил.

4. Має бути нормативно визначено специфіку роботи та межі відповідальності уповноважених місцевих органів охорони культурної спадщини в частині їхньої діяльності щодо захисту культурної спадщини на окупованих територіях та в зонах проведення бойових дій. У випадку відсутності осіб, відповідальних за культурну спадщину певної території чи району, такі особи мають бути окремо призначені.

5. Державній прикордонній службі України слід негайно погодити доступ археологів та організацію рятівних археологічних робіт у зоні повного переобладнання Державного кордону між Україною та Російською Федерацією (проект «Стіна»).

6. На державному рівні має забезпечуватись постійний моні-

На державному рівні має забезпечуватись постійний моніторинг ЗМІ та наукових (у т.ч. через Інтернет) публікацій, що можуть містити інформацію стосовно вивозу з окупованих територій України археологічних знахідок та музейних предметів. Такий моніторинг на замовлення органів Влади України можуть здійснювати музеї та наукові установи. У випадку виявлення відповідних фактів, потрібно порушувати питання про їхнє розслідування, а також повернення чи реституцію незаконно вивезених з України культурних цінностей.

торинг ЗМІ та наукових (у т.ч. через Інтернет) публікацій, що можуть містити інформацію стосовно вивозу з окупованих територій України археологічних знахідок та музейних предметів. Такий моніторинг на замовлення органів влади України можуть здійснювати музеї та наукові установи. У разі виявлення відповідних фактів потрібно порушувати питання про їхнє розслідування, а також повернення чи реституцію незаконно вивезених з України культурних цінностей.

7. Археологічні роботи на окупованих територіях України, незважаючи на їхнє відомче підпорядкування та характер розкопок (рятівний або плановий науковий), мають аналогічним чином відстежуватись та розслідуватись правоохоронними органами України. Відповідальним державним органам України слід врахувати попередні помилки, допущені при накладенні санкцій на археологів, що працювали в Криму. Надалі важливо уникати зайвого формалізму та проявляти належну ретельність при здійсненні відповідних заходів.

8. Слід посилити інформаційний супровід захисту культурної спадщини окупованих територій як через ресурси ЗМІ всередині держави, так і через дипломатичні та інші заходи на міжнародній арені.

Інформація надана ВГО «Спілка археологів України»

ОЛЕКСАНДР МУРАТОВ: «НЕНАЦІОНАЛЬНИХ АВТОНОМІЙ НЕ БУВАЄ»

→ 1

ІНТЕРВ'Ю

Коли мені кажуть: «Зрадили татари», я відповідаю так: «А що вони бачили від радянської влади?». У 1917 році — розгром Кримської народної республіки — найдемократичнішого утворення за всі часи на території Криму, а може, й України. Потім у 1919 році знову розстріли, потім 1920-ті. Колективізація наприкінці 1920-х — на початку 1930-х років. Там це безумство. Північний Крим тоді ще був безплідною землею, ще не було ніяких каналів, і все зосередилося в середній частині, там, де вода була, і в південній частині. Які там можуть бути колгоспи! Навіщо там колгоспи? Особисті господарства зганяли в колгоспи. Потім 1937 рік — «татарський націоналізм».

А перша депортація була, як це не дивно, в 1862 році, коли російським вельможам знадобилися гарні землі. Щоправда, більш гуманно виселяли, до Полтавської області, давали землю, дозволяли взяти худобу.

Не знаю, чому моїх родичів виселили, — Карасубазар не біля моря, тепер це Білогірськ. Їх виселили, але не всіх, частина цієї великої родини залишилась. Прадід мій служив у царських стайнях, а потім граф Орлов його забрав у Воронежську губернію. Оті «орловські рисаки». Він завідував графськими стайнями, а як розбагатів, то переїхав до Харкова, став купцем другої гільдії. Він торгував східними солодощами і кримськими фруктами, а половину будинку здавав. У нас залишилась фотографія з ганком у татарському стилі.

– Ви були на півострові і до повернення кримських татар, яким Ви його побачили без них?

– Мені було важко... Уявіть собі: 1949 рік, мені чотирнадцять чи п'ятнадцять років, ми з батьком приїжджаємо в Коктебель, мій батько — відомий поет. Спочатку приїхали в Ялту, питаємо, чи є місця в готелі «Ореанда»? Місця є, це був початок літа, червень.

ФОТО З ВІДКРИТТЯ ДЖЕРЕЛ

ФОТО З ВІДКРИТТЯ ДЖЕРЕЛ

Дивляться паспорт, а там прізвище — Муратов. І раптом виявляється, що номерів нема, що в тих номерах ремонт. А якась жінка й каже: «Та вони вас з таким прізвищем ніколи не заселять. Переночуйте в мене, а потім поїдете в Коктебель».

Приїхали в Коктебель, йду по Карадагу, а назустріч мені йде динозавр! Його голова виникає з-за горба... а виявилось, що це здичавілий верблюд... Верблюд без хазяїна. Татар виселили

– верблюди лишилися, віслюки лишилися, кози лишилися, безпритульні тварини. Жахливе безлюддя. Тільки той письменницький санаторій (дача Волошина) і «Медсантруд» — санаторій через дорогу і все, жодних приватних будинків.

Татарські хатинки стояли роздовбані, бо вважалося, що татари якісь цінності в стінах сховали. Ну як вони могли щось ховати, коли їх навіть не в двадцять чотири години, а в дві години висе-

лили?! Як вони змогли б добати і ховати?

– Олександр Ігоровичу, на Вашу думку, яка кримська ідея нам потрібна?

– Ненаціональна автономія – це безглуздя. Я тоді пропонував, але людей не примусиш: якби кримські татари селилися не в Сімферополі, де вони переважно захоплювали землі, а в Бахчисарайському і Судацькому районі, то вони могли б мати автономію ще в українські часи. А вони селилися, як їм заманеться, захоплювали землю, не завжди чесно захоплювали, перепродавали ці землі. Я брав участь у тій відомій «битві» в Партеніті. Завдяки мені вона й припинилася, бо мене заарештували, а як дізналися, хто я, то випустили, звісно. За телефонували в Київ, їм сказали: «Негайно його відпустити і перепросити». І переді мною мало не на колінах вибачався начальник кримської міліції.

– Тобто автономія саме кримських татар?

– Господи, а хто там забороняв жити іншим народам? Автономія має бути кримсько-татарською, ненаціональних автономій не буває в природі. Треба, щоб була національна автономія кримських татар, але не як форма господарювання, а як форма самозбереження національної ідентичності.

– Кримська народна республіка замислювалася як співдружність націй... Чому ми говоримо зараз «національна», а не «народна»?

– Тому що «народна» вичерпала себе. За рахунок чого утворилося «російськомовне населення» в Криму? За рахунок військових відставників і їхніх нащадків. Вони там такі впевнені, той їхній міф про Севастополь, але в Севастополі вони війну ганебно програли, до речі. Не розумію, чим там пишатися.

– Опитуючи російську молодь про те, хто переміг у Кримській війні, отримують відповідь, що перемогла Росія...

«Зроблено вже чимало, але я погоджуюся, що попереду ще багато завдань, які потребують вирішення. Російська пропагандистська машина є значною, і вона багато років працювала на наших теренах, зокрема і в галузі історії. З огляду на це, успішна протидія в цьому напрямку потребує задіяння значних ресурсів...»

– Це – сміх і гріх, достатньо почитати «Севастопольські оповідання» Толстого. В радянські часи такого не було, а зараз лише: Севастополь, Севастополь — город русской славы, победа, победа, победа... Хоча Кошка і багато інших були українцями, починаючи з адмірала Нахімова.

– Так, але що тепер з Росією робити?

– З Росією нічого вдіяти не можна. Це безнадійно. Що стосується Криму, то потрібні рішучі заходи. Бо вони зараз роблять те, чого не зробили ми, хоча я й казав і в уряді, і коли був на прийомі у Ющенка — і переконував, що в Крим треба переселяти селян з Західної України. Вони так само б виноград там і вирощували. Вода тоді була, канал провели. Окупанти зробили те, чого ми не зробили, — переселили своїх. І тепер там етнографічний колапс.

– Зараз ми у дуже складних відносинах з Російською Федерацією, ми маємо війну, агресію, маємо абсолютне несприйняття. Як так сталося? Як ми дійшли до такої ситуації в стосунках?

– Як дійшли?.. Та завжди було таке ставлення. Імперське мислення почалося з часів Катерини Другої, і не лише.

Я точно знаю сенс дій Путіна — не лише підняти рейтинг, хоча і це також. Річ у тім, що країна, яка має територіальні зазіхання, не може стати членом НАТО. Йому потрібно було створити цей прецедент. Справа не в Криму і не в тих донбаських землях, для Путіна вся Україна — географічне непорозуміння.

Розмовляв Сергій Баркар

СПОГАДИ

Продовження

По-різному склалися долі людей після тих подій.

Сергій Мусієнко та Олександр Грицаєнко... Обидва були командирами дивізіону. Обидва обіймали посади начальника артилерії бригади берегової оборони. Тільки Сергій Мусієнко – начальника артилерії 36-ї окремої бригади берегової оборони Військово-Морських сил Збройних Сил України, а з недавнього часу – командир 406-ї окремої берегової артилерійської групи вітчизняного флоту. А Олександр Грицаєнко – начальника артилерії 126-ї бригади берегової оборони Чорноморського флоту Російської Федерації... ШЛЯХ ВОЙНА У КОЖНОГО СВІЙ.

ЛЕОНІД МАТЮХІН

Полковник Євген Добринін, дядя Женя (так його називали), одесит. Служив у берегових військах Тихоокеанського флоту, потім в Україні. Перший командир 406-го артилерійського полку, потім 406-ї окремої берегової артилерійської групи – єдиної артилерійської сили в Криму протягом 2002-2010 років.

У 2003 році частина була чи не єдиною в Криму, готовою до негайного виконання завдання із захисту Тузли.

У 2012 році полковник Добринін пішов на пенсію.

Новий командир частини – полковник Дмитро Козаченко, родом з Луганщини, добре знав у Тернополі, командував аж до початку анексії Криму... і після анексії... але вже 8-м окремим артилерійським полком берегових військ Чорноморського флоту сусідньої країни...

А дядя Женя? Військовий пенсіонер, міг залишитися в Криму і отримувати шикарну пенсію, але зібрав торбинку і поїхав на материк... рятувати честь Збройних Сил України. Чонгар переходив

Архієпископ Сімферопольський і Кримський УПЦ КП Климент біля військової частини в с. Перевальному, березень 2014 р.

А МАМА ЗРОЗУМІЄ...

«Зелені чоловічки» в Севастополі, березень 2014 р.

пішки, на ходу матюкаючи «беркутов-казачків». Знову став у стрій і до недавнього часу командував своєю частиною – хоч і не великою (вийшли з Криму далеко не всі). А 24 серпня 2015 року отримав з рук Президента України Бойовий Прапор нової, наново сформованої артилерійської частини великої потужності.

А його «кримська» частина зараз воює під Маріуполем. З недавнього часу частиною командує підполковник Сергій Мусієнко.

***

У програмі Романа Бочкали КРЫМ.ПРО@АЛИ прозвучала інформація, що кримські військові пропонували нашому уряду в Києві звільнити захоплені будівлі Ради міністрів і Верховної Ради АР Крим і взяти ситуацію під свій контроль.

дирів морально, – коли старший начальник поруч, а не десь там, у штабі, все сприймається по-іншому.

...Не кожен зміг залишити нову квартиру в хорошому районі Сімферополя, тим більше отриману під кінець довгої 25-річної служби, позбавляючи сім'ю здійсненої мрії будь-якого військового. Люди вибирають те, що їм дорожче. Полковник Олександр Сук вибрав ЧЕСТЬ ОФІЦЕРА – вона коштує набагато більше... дорожче за життя.

І продовжує командувати артилерією військ берегової оборони Військово-Морських сил – напевно, головною вогневою міццю нашого флоту на даний момент. Вони під Маріуполем б'ють ворога, вони під Одесою показують ворогові, що не треба сюди приходити, вони будуть скрізь, де потрібні Батьківщині.

***

Один віртуальний друг із Фейсбука, військовий пенсіонер із Криму, назвав тих, хто не залишився служити окупантам і продовжив службу у ЗС України (і мене в їхньому числі), зрадниками, які нічого не зробили для оборони Криму, а, навпаки, самі виїхали, змусивши все населення півострова страждати під гнітом окупантів. «Лише не розумію, для чого писати про відсутність якогось наказу з Києва?! Наказ оборонятися був даний двічі – 1 і 3 березня. Крім того, жодного наказу командирів в/ч і не тре-

І мало хто знає, що у витоків цього стояли генерал-майор Ігор Воронченко – начальник Військ берегової оборони Військово-Морських сил, і полковник Олександр Сук – начальник артилерії Військ берегової оборони. У лютому 2014-го ще був шанс... годин на вісім... примарний... але шанс! Одне маленьке зло в ім'я Великого добра! Але політики мовчали...

ба було. У його командирському сейфі лежали п'ять пакетів (сам колись брав участь у їхній розробці). Пакет № 3 якраз визначав дії командира при спробі терористичного захоплення в/ч чи її блокування. Там було розписано все: і коли відсутній зв'язок, й інше. Що, де, коли і як робити. Тому весь крик, що Київ винний, є не що інше, як спроба закамфлювати боягузтво, нерішучість і безвідповідальність командного складу ВМСУ. А тепер ось, кинувши зброю, «героїчно вийшли з Криму», залишивши на поталу 2,5 млн людей і створивши трагедію для тисяч сімей». А мали б оборонятися до останнього набою (до речі, особисто мені їх видали 120 до автомата та 16 до пістолета – напевно, вистачило б, щоб відбити одну атаку противника чи сходити в одну атаку на противника).

Насправді важко знаходити контраргументи. Командири військових частин у Криму мали віддати наказ на застосування зброї проти військ противника, що блокували їхні військові частини, хоча вказівки зверху на це не отримували, і крапка (вказівка була оборонятися військові частини від нападу, однак на них ніхто не нападав). Тоді держава мала би класифікувати дії Росії як агресію і ввести на півострові відповідний правовий режим, який повністю змальований у законах України і не потребує додаткової розробки відповідних нормативних актів у критичний для держави час. Військове керівництво мало б віддати вказівку військовим частинам, призначеним для розгортання на півострові для посилення угруповання військ, висунутися в Крим. За логікою виходить, що якщо командирам цих частин вказівку ніхто не дав, вони самі повинні були відкрити пакети (які також лежали у них в сейфах, і в розробці яких вони також брали участь) із завдання-

ми частин на особливий період та забезпечити прибуття своїх частин у визначені райони розгортання. Хтось бачив організовані колони військових з материкової частини України, що рухалися у Крим, змітаючи на своєму шляху блокпости кримської «самооборони» та «зелених чоловічків»? А на навчаннях у 2009 році змогли!

Починаеш розуміти тих десантників, які були заблоковані та роззброєні місцевим населенням у перші дні висунання наших військ на схід держави.

Інша подруга, військовослужбовець із Севастополя, яка зараз проходить службу в Україні, вважає, що всі військовослужбовці ЗС України тоді мали вийти до встановлених місць виведення військ. Важко не погодитись. Однак ми чудово розуміємо, що у військових частинах було багато військовослужбовців-кримчан, які не те, що сильно бажали служити окупантам, однак не бажали залишати Крим. А знаючи, як держава усі роки незалежності піклувалася про своїх військовослужбовців, та порівнюючи рівень свого достатку з забезпеченістю російських військових, залишитися виявили бажання і багато військовослужбовців-вихідців з материкової України.

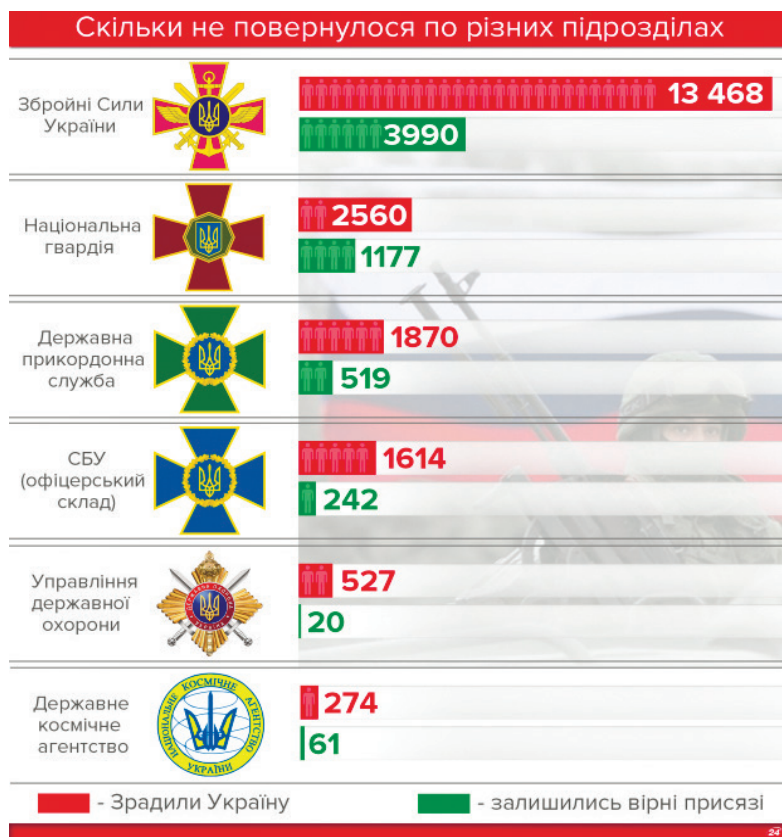
***

Самому важко оцінювати, чи правильно ми діяли тоді, в березні 2014-го. Та й не маю такого права. Ми служимо українському народові, тож він один і має право оцінювати наші дії. Наведу лише кілька поглядів інших людей на ті події:

Дмитро Тимчук, керівник групи «Інформаційний Опір».

За підсумками 13 березня. Наші хлопці в Криму – римські легіонери, які в момент виверження Везувію стоять на посту, не отримали наказ на відхід із Помпеї. Їх засипає попелом і заливає лавою.

За підсумками 20 березня. Наші війська в Криму масово припиняють опір. Над частинами та кораблями підносяться російські прапори. Ми про це попереджали ще багато днів тому і неодноразово, але керівництво в Києві продовжувало займатися приємними мріями про те, що «згинуть наші вороженьки, як роса на сонці» самостійно, вирішивши тим самим серйозну проблему. У мене язик не повернеться засуджувати тих

Зрадники у правоохоронних органах: цифри по підрозділах.
Джерело - <https://24tv.ua>

наших солдатів і офіцерів, які змінили присязі. Я засуджую інших. Тих, хто військову присягу не складав, але від чийх рішень залежали долі цих людей.

Оцінку тим подіям політиками повною мірою не надано й досі, хоча й анонсовано роботу комісії із розслідування причин на найвищому рівні. Небагато і висловлювань українських політиків про ті події:

О. Турчинов: «Небезпека полягала в тому, щоб спровокувати українських військових, розпочати реальне військово-протистояння, і таким шляхом фактично піддати життя кримчан реальній небезпеці. Ми не могли на це піти».

Міністр оборони України І. Тенюх: «...деякі політики заявля-

ють, що Збройні Сили України «нічого не роблять» і «не втручаються в ситуацію». Для того, щоб армія втрутилася, ці політики повинні ухвалити відповідне політичне рішення».

Заступник міністра оборони України Л. Поляков: «Наша позиція полягає в тому, що, навіть незважаючи на матеріальні втрати, деякі втрати політичного іміджу, ми все одно повинні зробити все для того, щоб, з одного боку, зберегти наших людей, з іншого боку, – триматися там доти, доки це доцільно для того, щоб дати змогу політичному керівництву країни вичерпати всі наявні мирні дипломатичні способи».

***

Основне завдання українських військових у Криму полягало в за-

хисті морських кордонів України та обороні півострова з моря, тобто його охорона та оборона. Отже, своє завдання за призначенням ми не виконали. «Триматися, поки ми вам не скажемо «досить», – це щось нове у визначенні завдань військам.

Тоді, в березні 2014-го, ми самі оцінювали свої сили як достатні для відбиття нападу на військову частину, однак недостатні для тривалої оборони. Потрібно враховувати той факт, що запаси боєприпасів, які перебували на території військової частини, все ж таки були обмежені, в розпорядженні командира бригади була одна рота на БМП-2 з боекомплектom та мінометна батарея. Решта підрозділів могли діяти лише в пішому порядку. Для оборони частини цього було достатньо, однак для маневрених дій за її межами в умовах наявності у противника вертольотів – явно ні. Момент підвезення боєприпасів у частину зі складів та вихід бригади в район зосередження – на одне з плато поблизу – було упущено, озброєння та військова техніка відрізани від частини в парках бойових машин. Можна було наявними силами завдати удару по росіянам – їх було десь 700-800 осіб, зі слів комбрига, озброєних стрілецькою зброєю, на 30-40 армійських автомобілях Урал та КамАЗ, броньовиках «Тигр» (про те, що за кілька кілометрів на полігоні серед гір розмістилась російська бронетехніка, ми не знали). Однозначно зав'язався би бій. Необхідно врахувати те, що за нашими спинами були багатоповітряні з цивільним населенням та сім'ями самих військовослужбовців, і вогонь росіян міг бути спрямований також і туди. А сім'ї військовослужбовців і цивільне населення ніхто не евакуював, навіть не збирався це робити, навіть вказівок ніхто не давав.

Отже, рішення потрібно було приймати у вкрай важких умовах суспільно-політичної обстановки. За словами комбрига, на одній із нарад після перемовин з росіянами їхній командир був би вдячний нам, якби ми підстрілили хоча б одного їхнього – це б розв'язало окупантам руки на застосування зброї. Крім того, зі слів замполіта бригади підполковника Валерія Бойка, на них із комбригом у Києві відкрили кримінальні провадження за те, що частина сил з бригади мала вибути на Майдан за вказівкою тодішнього військового керівництва, що також негативно

Основне завдання українських Військових у Криму полягало в захисті морських кордонів України та обороні півострова з моря, тобто його охорона та оборона. Отже, своє завдання за призначенням ми не виконали. «Триматися, поки ми вам не скажемо «досить», – це щось нове у визначенні завдань Військам.

впливало на ініціативність. Крім того, суперечливі (чи спеціально віддані?) вказівки щодо посилення охорони частини, які змінювалися вказівками здати зброю та боєприпаси до кімнат зберігання зброї, вносили плутанину в процес оцінювання обстановки та адекватного її розуміння командуванням частини та всім особовим складом.

Незрозумілими були дії керівництва держави, яке не запровадило на півострові правовий режим надзвичайного чи воєнного стану, не оголосило мобілізацію, що, напевно, розв'язало би руки командуванню. Одна справа діяти в умовах мирного часу чи повсякденної діяльності (хоч і специфічних, в умовах блокування невідомими військовими), інша ж – в умовах воєнного стану. А якби ще до частини прибували добровольці, готові зі зброєю в руках захищати півострів, – хай навіть не через військомати, які вже не функціонували, а прямо в частину...

А у нас на той час не було підстав не вірити командуванню частини. І особовий склад загалом десь до 17-20 березня був морально готовий до збройної відсічі окупантам.

Час на взяття ситуації під свій контроль та на оперативне розгортання військ на півострові було упущено, військові частини залишались у штатах мирного часу, в райони зосередження виведені не були, боєприпасами до основного озброєння – танків, БМП, артилерійських систем – не забезпечені. Аеродроми в Криму були заблоковані, кораблі не мали змоги вийти в море. Повітряний простір, напевно, вже не контролювався нашими засобами ППО. Військові частини, які мали прибути на посилення угруповання військ на півострові, в Крим направлені не були, воєнний стан на півострові не запроваджено...

***

...ось така от хренова весна...

Далі буде...

СТАНОВИЩЕ В КРИМУ НАПЕРЕДОДНІ ОКУПАЦІЇ НІМЕЦЬКИМИ ВІЙСЬКАМИ У 1918 Р.

Наприкінці березня соціально-політичні умови в Криму стали напруженими у зв'язку з просуванням австро-німецьких та гайдамацьких загонів по Україні. До 20 березня майже без бою вони зайняли Одесу, Миколаїв і Херсон.

ТЕТЯНА БИКОВА,
К.І.Н., НАУКОВИЙ
СПІВРОБІТНИК ІНСТИТУТУ ІСТОРІЇ УКРАЇНИ
НАН УКРАЇНИ

Боездатність флоту в той час була дуже низькою. Масова демобілізація, недостатність палива, дезорганізація, котра була внесена до лав особового складу політичними та національними партіями, розгул анархізму послабили флот як бойову одиницю. Німецьке командування в офіційному повідомленні до Києва зазначало: «Становище, що склалося в Чорноморському флоті, вказує на безлад, який тут панує»¹. Ці ж самі слова підтверджують більшовики. Так, прапорщик В. Жуков, який був начальником вахтової служби на броненосці «Георгій Победоносець», у своїх споминах визнавав: «Слід сказати, що в описуваний період судово дисципліна була відсутня повністю. Матроси визнавали лише один обов'язок – відстояти свої години на вахті, а після цього вони вважали себе вільними громадянами, як робітники після шабашного гудка, й могли користуватися власним часом, як забажають. На корабель поверталися лише на вахту. Заборонити матросу зійти з гвинтівкою на берег, без наряду чи іншої видимої причини, адміністрації не надавалося жодної можливості. Офіцери цілком залежали від своїх команд і були задоволені тим, що їх хоча б не зачіпають і дозволяють хоч якимось чином нести судові обов'язки»².

Така ж картина спостерігалася і в інших містах Криму, де до оборони півострова більшовики ставилися вкрай нерішуче. Коли ж, нарешті, уряд розпочав підготовку до оборони перешийку, то було проголошено про негайну мобілізацію бійців до лав Червоної армії. Але загони

Представники України спілкуються із німецькими офіцерами, 1918 рік

(наприклад, евпаторійський) повністю вийшли з підпорядкування рад і відмовлялися йти на фронт. Свідок цих подій В. Жуков констатував: «Тут скупчилися декілька партизанських загонів Полупанова, Марусі Нікіфорової, Рязанцева та інші, котрі менш за все піклувалися про фронт й бойові операції проти німців, а вели безшабашний спосіб життя, займаючись гульбою, грабунками місцевого населення, обкладанням контрибуцією буржуазії й тому подібним. Ці загони бажали залишатися в глибокому тилу й відмовлялися брати участь в експедиції феодосійського загону (який було направлено до Перекопу, – авт.)... Деякі частини самочинно пішли з фронту в тил, висуваючи різноманітні вимоги своїм начальникам і штабам, погрожуючи репресіями й виконуючи самосуди»³.

Ці думки знаходять підтвердження й у мемуарах офіцера М. Кришевського, який писав: «Феодосія жила своїм життям. Там була більшовицька влада, але її зовсім не визнавали солдати кавказьких полків, які десятками тисяч поверталися з Кавказу... й примушували тремтіти не лише феодосійську владу, але й

грізний Севастополь. З ними загравали, до них підлещувалися й всіляко намагалися скоріше їх відправити (на фронт, – авт.), але зазвичай вони сиділи тижні по два, поки не розпродавали всі казенні й нагробовані у Трапезунді речі. Базар аж кишив солдатами, які розпродавали все, починаючи з коней та закінчуючи кулеметами й живими турчанками, які були їхніми «дружинами» й тікали з Трапезунда, побоюючись помсти турків. Турчанки коштували від 200 до 2 тис. рублів»⁴.

У зв'язку з цим 28 березня ЦВК Республіки Тавриди вимагав від її Раднаркому «всією силою довіри та підтримки трудящих, які створили радянську владу, придушувати будь-яку спробу перетворити соціалістичну армію у зброю проти радянської влади»⁵. До збройних сил почали включати загони чорної гвардії анархістів, які визнавали необхідність захисту республіки. Була оголошена мобілізація буржуазії на будівництво укріплень Перекопського перешийку.

У зв'язку з наближенням німецьких військ до Севастополя почалося нове протистояння. Матроси підтримували заклик лівих есерів

та більшовиків оголосити загальну мобілізацію й захищати флот та місто. Робітники, які симпатизували правому крилу соціалістичних партій, не бажали непотрібного кровопролиття й погоджувалися здати місто без бою, а флот вивезти. Тим часом з'явилися відомості, що до міста підходять не німецькі війська, а українські.

У квітні лави супротивників більшовицького режиму продовжували зростати. Дуже показовим є факт одночасного існування в місті двох рад: нового скликання (з перевагою поміркованих соціалістичних партій) та старого (з перевагою більшовиків). Таким чином, у місті склалося двовладдя. Так було в Сімферополі, де знову почала працювати міська управа, та в Севастополі, коли, за словами учасника тих подій, «за новою радою йде більша частина робітників та населення, а за старою – більша частина флоту»⁶.

Більшовики вже були не в змозі запобігти відродженню колишніх органів влади. 15 квітня об'єднане засідання Євпаторійської міської думи та повітового земського зібрання скасувало «всі земельні декрети про створення комуністичних та робітничих артілей», відродило й залишило в дії законодавчі акти про землю, що існували до більшовицького перевороту. Цим же рішенням у повіті відновлювалися колишні органи влади, а власникам поверталися підприємства, майно та кошти, вилучені більшовиками⁷.

Поступово політичне протиборство переросло у збройний конфлікт. Першими в нього втрутилися загони Червоної гвардії, які зробили спробу заарештувати членів нової ради. Квітнева конференція завершилася розпуском як більшовицької, так і помірковано-соціалістичної рад, а влада на період до нових виборів до ради була передана ЦКЧФ. 19 квітня, коли німецькі та українські війська вже оволоділи Перекопським перешийком і почали окупацію Криму, була сформована рада, в якій переважали безпартійні. Ліворадикальні партії залишилися у мізерній кількості⁸.

Коли з'ясувалося, що, незважаючи на існування Республіки Тавриди, українські та німецькі війська наближаються до півострова, члени її уряду почали проводити наради

У зв'язку з наближенням німецьких військ до Севастополя почалося нове протистояння. Матроси підтримували заклик лівих есерів та більшовиків оголосити загальну мобілізацію й захищати флот та місто. Робітники, які симпатизували правому крилу соціалістичних партій, не бажали непотрібного кровопролиття й погоджувалися здати місто без бою, а флот вивезти. Тим часом з'явилися відомості, що до міста підходять не німецькі війська, а українські.

та збори, під час яких розглядалося багато питань з поточного моменту, котрі сміливо можна об'єднати в одне-єдине: «Що нам робити?».

5 березня на об'єднаному засіданні делегатів II Загальночорноморського з'їзду, Центрофлоту, Севастопольської ради, Головного заводського комітету порту, політичних партій було ухвалено рішення організувати захист соціалістичної революції на півдні країни, бо «згода на мир з німецьким урядом є згода з німецькою буржуазією»⁹. Проте присутні на засіданні члени меншовицької партії цілком справедливо підкреслювали, що «ми (севастопольці, – авт.) захищатися не зможемо, Червона армія – це бандити, а не армія»¹⁰.

Далі буде...

- 1 Дело народа (Петроград). – 1918. – 4 мая.
- 2 Жуков В.К. Черноморский флот в революции 1917-1918 г. – Симферополь. 1932. – С. 138.
- 3 Жуков В.К. Черноморский флот в революции 1917-1918 г. – С. 167, 184.
- 4 Кришевский Н.[Э]. В Крыму (1916-1918 г.) // Архив русской революции. – Берлин, 1924. – Т. XIII. – С. 111.
- 5 Королёв В.И. Таврическая губерния в революциях 1917 года. (Политические партии и власть). – Симферополь. 1993. – С. 67.
- 6 Державний архів Автономної Республіки Крим (далі – ДААРК). – Ф.-П. 150. – Оп. 1. – Спр. 88. – Арк. 68.
- 7 Там само. – Спр. 45. – Арк. 164-165.
- 8 Королёв В.И. Черноморская трагедия (Черноморский флот в политическом водовороте 1917-1918 гг.). – Симферополь. 1993. – С. 29.
- 9 ДААРК. – Ф.-П. 150. – Оп. 1. – Спр. 44. – Арк. 157.
- 10 Королёв В.И. Черноморская трагедия (Черноморский флот в политическом водовороте 1917-1918 гг.). – С. 26.

КНЯЗЬ ОЛЕКСАНДР ДАБІЖА: ЛІТОПИСЕЦЬ УКРАЇНИ, ПОХОВАНИЙ У ЯЛТІ

КАЛЕНДАР

У 1899 році місячник «Київська старовина» (№ 8, с. 61-63) повідомив про смерть від туберкульозу 16 (29) червня у Царському Селі поблизу Санкт-Петербурга князя Олександра Васильовича Дабіжі, який неодноразово виступав як публіцист із матеріалами щодо історії Лівобережної України.

СЕРГІЙ КОНАШЕВИЧ

Народився Олександр Дабіжа 13 вересня 1860 року в селі Іваниця Прилуцького повіту Полтавської губернії, там само, де і його матір Анастасія Горленко – донька давнього козацько-старшинського роду, з якого походили і прилуцькі полковники, і святитель Йоасаф Білгородський (Яким Горленко). Скінчивши Ім-

Герб Дабіжа

Олександр Дабіжа

ператорський Олександрівський ліцей у Петербурзі, де здобували освіту діти з аристократичних сімей, вступив на службу до міністерства закордонних справ. Пробувши деякий час у канцелярії, був призначений молодшим секретарем місії у Мадриді, за два роки – секретарем посольства у Каїрі. Тривалий час лікував сухоти у Німеччині та Швейцарії, проте, втративши надію на одужання, повернувся до Російської імперії, чекаючи на смерть.

Ще по закінченні ліцею Олександр Дабіжа з великим зацікавленням займався вивченням історії України. Носій прізвища

балканського шляхетного роду Котроманичів-Боснійських, відомого з XII століття, молодий князь визнавав свою належність до України. Багато часу він провів на успадкованому матір'ю хуторі Романівщина неподалік Ічні на Чернігівщині. Першими письмовими спробами князя були нариси родинного характеру – «Розпис роду Горленків» з присвятою матері та етюд про прилуцького полковника Лазаря Горленка, сучасника Богдана Хмельницького: для цього нарису Дабіжа відшукував матеріали у московських сховищах. Чимало документальних джерел було використано і

для нарису про полковника-«мазепинця» Дмитра Горленка, що залишився у рукописному вигляді: у ньому було подано вельми цікаві універсали та листи. Захоплювався історією і його батько, який створив власний домашній музей: експонатами стали універсали гетьманів Данила Апостола, Івана Скоропадського, Кирила Розумовського та інші документи, портретна галерея, бібліотека на кілька тисяч томів (одну з кімнат займали етнографічні матеріали), ба навіть колекція зброї, що належала козацьким ватажкам Горленкам.

Також Олександр Дабіжа увійшов до невеликого на той час кола фахівців-геральдистів. Створив працю «Мазепа-князь і його шляхетський та князівський герби» з кольоровими знімками за своїми малюнками. Відомий він був і як чудовий митець-аквареліст, учень відомого професора Премацці; отримував нагороди на багатьох виставках, був обраний «почетным вольным общником» Імператорської академії мистецтв. Серед мотивів його робіт були й краєвиди та типи України, які, на жаль, зникли безвісти.

Відомий він був і як чудовий митець-аквареліст, учень відомого професора Премацці; отримував нагороди на багатьох виставках, був обраний «почетным вольным общником» Імператорської академії мистецтв. Серед мотивів його робіт були й краєвиди та типи України, які, на жаль, зникли безвісти.

На Афоні дослідник відшукав «живий куточок далекої України» – заснований Паїсієм Величковським скит на честь святого Іллі, «духовне дітище запорожців». Іншу ж пам'ятку українського походження – срібний карбований антиминос, пожертвований гетьманом Іваном Мазепою для гробу Господнього, – Дабіжа знайшов у Єрусалимі, проілюструвавши розвідку знімком, дозвіл на який довелося брати в Єрусалимського патріарха.

Ще за свого недовгого життя князь Олександр Дабіжа висловив побажання бути похованим у Ялті. Цю волю було здійснено. Небіжчикові було лише 38 років. Його могила, на жаль, не збереглася.

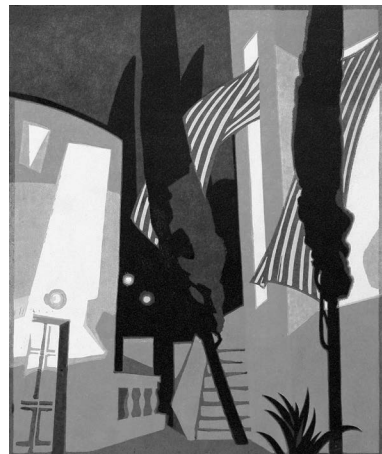
КРИМСЬКА ГРАФІКА ОЛЕНИ МИХАЙЛОВОЇ-РОДІНОЇ

МИСТЕЦТВО

Митці, які оспівували Крим. Твори, присвячені Криму. Обидва списки, математично висловлюючись, «прямують до нескінченності». Але на ліноритах київської художниці Олени Михайлової-Родіної Крим – несподіваний. Інший, Зовсім інший. Інакший.

ОКСАНА ЛАМОНОВА

Власне кажучи, це дві різні серії, між якими суто хронологічно – п'ять років, суто історично – зміна епохи, злам, «тектонічний зсув». Отже: «Гурзуф» – 1987 р., «Південне місто. Євпаторія» – 1992 р.

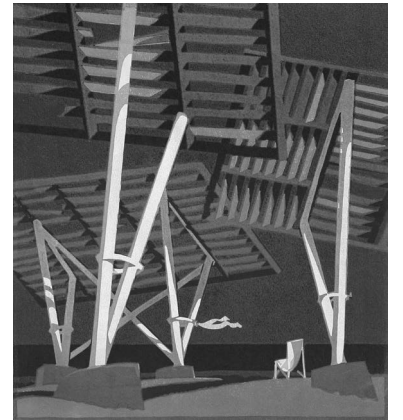
Південне місто. Євпаторія

Якщо придивитися і роздивитися уважно й прискіпливо, справді – дуже різні: три лінорити першої серії, п'ять – другої. І все ж таки дві серії не просто доповнюють одна одну – вони утворюють ряд, нюансований у відтінках, але єдиний. І не лише тому, що йдеться про географічно недалекої одна від одної «точки на карті».

«Штамп» – це, мабуть, занадто жорстоко, але зазвичай «кримські враження» передбачають певний «джентльменський набір»: блакитні чи зелені хвилі з мереживом білосніжної піни, напівпрозорий проти сонця стиглий виноград, келихи із вином шляхетних кольорів, історичні спогади, романтичні асоціації... Терпка елегантність графіки Олени Михайлової-Родіної – не про це: зовсім, дещо навіть демонстративно. І хоча до лінориту українські графіки, починаючи із «шістдесятництва», зверталися досить охоче, з'являється навіть така крамольна думка – може, це все Санкт-Петербург, місце навчання?

Про що ж кримські лінорити київської художниці? Про красу? Звичайно, але не про ту красу, біля якої – ну, там, гм... роблять селфі. Це – враження, навіть дуже звичайні враження, з тих, що

тривали мить, але потім хвилюють десятиліттями, знову й знову з'являючись уві сні. Адже було (і є!) в них щось – чи то магія (такий собі «магічний реалізм» у графіці!), чи то просто таємниця. І це «щось» Олені Михайлової-Родіної вдалося зберегти, більше того – відтворити. І саме тому – ці напружено-яскраві кольори, глибокі тіні, сліпуче, майже штучне світло, абсолютно, до повної розрядженості, прозоре повітря... Втім, принадність простору для життя підтверджують його мешканці – жінка, що розвішує білизну, дівчина у вікні старовинного будинку, дівчинка з собакою... Якщо придивитися, виникнуть навіть «традиційні» (з того самого «джентльменського набору») кримські прикмети – чайки, кипариси, місяць, навіть пляж – правда, пляж вечірній і порожній, із останнім самотнім

Гурзуф. Вечірній пляж

шезлонгом, моторошнуватими велетенськими конструкціями соляріїв і темною безоднею (порожнечою?) між берегом і небом (нескінченністю?)...

Затишне місце для комфортного відпочинку? Звичайно ж, ні. Радше вже – інша планета. Навіть – інший вимір: для тих, хто бажає (чи має) отримати – обов'язково! – досвід або відповідь.

Наша газета має право пишатися поезією кримчан українською мовою, що друкувалася на її шпальтах. Сьогодні ж вони, кримські україномовні поети – Маріанна Малина, В'ячеслав Гук, Домінік Арфіст, Ігор Мітров, представляють увазі шановних читачів свої поетичні переклади з англійської, німецької та іспанської мов.

Крим сам собою є все-світлом у мініатюрі, але це зовсім не означає, що кримські українці не прагнуть розширювати обрії культурного розмаїття. Зрештою, поет зрозуміє поета незалежно від мови віршів. Поезія – це не римовані рядочки, поезія – це стан душі.

ВІЛЬЯМ ГЕНЛІ

Нескорений

Із темної ночі, що вкрила цей світ
Проваллям від краю до краю,
Богів, що створили мене і мій
рід,
Нескореним духом вітаю.
Хай прикрих обставин стискає
тягар —
Я сліз та образ не збираю.
До крові гамселить недолі ли-
хвар,
Та я голови не схиляю.
Хоч в світі, що зітканий з гніву та
сліз,
Не бачу нічого, крім болю, —
В тенетах років, без надії на
зміст,
Згубитись собі не дозволю.
Хай двері вузькі та високий пар-
кан —
Гріхами не спутати волі:
Я — вільний, я — духу свого ка-
пітан.
Володар своєї долі.

Переклад Маріанни Малиної

КРИМ – СВІТ

ПОЕТИЧНА ХВИЛЯ

ФОТО ВІДЧЕРНІХ ДЖЕРЕЛ

ВІЛЬЯМ БАТЛЕР ЕЙТС

Дезидерати небесним полотнам

Якби небесного я мав би полотна,
Змайстрованого з золота та срібла,
Із синього, непевного, легкого
волоконна
Серпанку ночі, де застигла на-
півмла,
Я б розстелив його тобі під
ноги...
Та в бідності своїй я маю лише
мрії;
І ніжні мрії я поклав тобі до ніг;
Ступай обачніше,
коли ти йдеш по мріях...

Переклад Маріанни Малиної

КЕРОЛАЙН ІШЕРВУД

Південноанглійська весна

В світлі холодним квітневого
синього ранку —
В тяжкому труді — каламутне
бурління прибою,
Спів радих птахів, а хвиля при-
носить з собою
Й жбурля на пісок прибережний
— покривельну дранку.
А води ревуть в крижанім хви-
люванні потоків,
І хвилі здіймаються з галасом
вверх що є сили,

І шторм викидає тріски і полама-
ні крокви
На берег південний, що ми так
натхненно любили.
Важкі буруни вдаряються глухо
в каміння,
Вода шаленіє в полоні квітнево-
го гніву,
І кличе бліде прохолодне весня-
не проміння
На берег південний сполохану
ластівку сиву.

Переклад В'ячеслава Гука

КЕРОЛАЙН ІШЕРВУД

Пам'ятник

Він стоїть пам'ятником століть
В образі безсмертного юна-
ка-пророка,
Дрижить губа, туман застеляє
око,
А час не чекає: все далі біжить,
летить.
Його хода зосталась навек пря-
ма —
Нехай волосся вкрив колючий
іній, —
Хай час минає, нехай настає
зима
І шкіру вкриває павутина глибо-
ких ліній.
Хоча вже давно минула його
пора,
Хоча суглоби зруйновано болем
сильним —

Його простора одіж — охайна,
хоч і стара,
Він — перед зором чужинця, що
стежить пильно.
Він зостався пам'ятником в ві-
ках
Із згустком м'язів на виснаженій
статурі,
І кров співає, як танок в струн-
ких ногах,
Бо радість і любов — не підко-
рюються зажурі.
Хоча в минулім — надії, любов,
тріумф —
Скарбниця пам'яті залишається
незглибима,
В куточку серця сховано гордий
дух,
Який не знищить ніколи жодна
людина.
Він стоїть — пам'ятник давніх
літ —
Доземний уклін самотньому
юнакові,
Час не припинить свій божевіль-
ний літ,
Час не зупинить рух молодої
крові.

Переклад В'ячеслава Гука

Ф. ГАРСІА ЛОРКА

Alba

Дзвіниці Кордови
на ранковій зорі.
Гранаді дзвіниці
в досвітній порі.
Летять, о ніжні самотні бранки,
пісні ваші траурні
небом ранку.
Дівчата
з вишин і низин Андалузії,
ви — моя музика.
Дівчатка Іспанії
з чистими голосами,
з тремтливими спідничками
світлом сповнюють промени-
стим
вулички міста.
Ой дзвіниці Кордови
на ранковій зорі.
ой Гранаді дзвіниці
в досвітній порі.

Переклад Домініка Арфіста

ПАУЛЬ ЦЕЛЯН

Псалом

Ніхто нас із глини й землі не за-
мішує знов,
ніхто не говорить про попіл наш.
Ніхто.
Хвала тобі, Ніхто.
Заради тебе
цвітемо
До тебе
тягнемось.
Ніщо
були ми, є ми,
лишатимемось, квітнучи:
троянда-ніщо,
троянда-ніхто.
Із
яснодухим пиляком,
із пустонебою тичинкою
вінцем багряним
слів, що їх співали ми
над, о над
терном.

Переклад Ігоря Мітрова

РОЗА АУСЛЕНДЕР

Разом

Не забувайте
друзі
ми мандруємо разом
підіймаємось у гори
збираємо малину
дозволяємо собі вдягатися
у чотири вітри
Не забувайте
це наш
спільний світ
неподільний
боже поділений
який нам процвітанню несе
який нас руйнує
ця розірвана
неподільна земля
якою ми
разом мандруємо

Переклад Ігоря Мітрова

Сторінку підготував
Валерій ВЕРХОВСЬКИЙ

У НАСТУПНОМУ ЧИСЛІ «КРИМСЬКОЇ СВІТЛИЦІ»

КУЛЬТУРНА СПАДЩИНА УКРАЇНИ В ОКУПОВАНОМУ КРИМУ

У світлі захисту культурної спадщини на окупованих територіях дуже гостро постає необхідність приєднання України до Другого протоколу Гаазької конвенції про захист культурних цінностей на випадок збройного конфлікту 1954 р. Про те, чому лише у травні 2019 року Верховна Рада України ухвалила постанову, де рекомендує Президенту України забезпечити подання до Верховної Ради України проекту Закону

України про приєднання України до Другого протоколу до цієї Конвенції, хто усі ці п'ять років гальмував цей процес і що зрештою дає нашій державі приєднання до Другого протоколу Гаазької конвенції, – читайте у статті виконувача обов'язків міністра культури України (1994-1995 рр.), почесного президента Українського національного комітету ІКОМОС Миколи Яковини в наступному номері нашої газети.

ГАЗЕТА «КРИМСЬКА СВІТЛИЦЯ»

Всеукраїнська літературно-художня і публіцистична газета
Свідоцтво про державну реєстрацію КВ № 23715-13555P від 06.02.2019 р.

Засновники

Всеукраїнське товариство «Просвіта» імені Тараса Шевченка
Громадська організація «Кримський центр ділового та культурного співробітництва «Український дім»

Адреса редакції
03040, м. Київ, вул. Васильківська, 1;
тел.: +38 (044) 498-23-65

Видавець
ТОВ «Видавничий дім «Українська культура»

Директор

В'ячеслав ЮРЧЕНКО
Головний редактор
Андрій ШЕКУН
Дизайн та верстка
В'ячеслав ЮРЧЕНКО

Поліграфічний комбінат
ТОВ «Типографія «Від "А" до "Я"»
м. Київ, вул. Колекторна, 38/40
тел.: (044) 563-18-04, 562-28-51
Розповсюдження і реклама
тел.: +38 (044) 498-23-64

Редакція не завжди поділяє думки авторів публікацій, відповідальність за достовірність фактів несуть автори.
Рукописи не рецензуються і не повертаються.
Редакція залишає за собою право скорочувати публікації і виправляти мову.
Зміст газети поширюється на умовах ліцензії СС ВУ 3.0, якщо відсутні інші вказівки.

Передплата на газету
Передплатна ціна на 2019 р.:
на 6 місяців – 153,56 грн.
на рік – 304,52 грн.

У передплатній ціні враховано вартість доставки до вашої поштової скриньки і вартість оформлення абонемента.

Передплатний індекс

90269

Наклад 1000 прим.
Ціна договірною

